

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Выготский, Л. С.* Педагогическая психология / Л.С. Выготский ; под. ред. В. В. Давыдова. - М. : Педагогика, 1991. - 375 с.
2. *Дзямешка, Л. А.* Педагагічная навука і бібліятэказнаўства: праблемы ўзаемазвязі / Л. А. Дзямешка // Адукацыя і выхаванне. - 2010. - № 7. - С. 43-48.
3. *Клімянкова, Н. У.* Бібліятэчна-педагагічная дзейнасць: накірункі і перспектывы развіцця / Н. У. Клімянкова // Адукацыя і выхаванне. - 2009. - № 12. - С. 44-49.
4. *Левидов, А. М.* Автор - образ - читатель / А. М. Левидов. - Л. : ЛГУ, 1983. - 350 с.
5. *Леонтьев, А. А.* Педагогическое общение / А. А. Леонтьев. - М. : Знание, 1979. - 150 с.
6. *Мелик-Пашаев, А. А.* Гуманизация образования: проблемы и возможности / А. А. Мелик-Пашаев // Вопросы психологии. - 1989. - № 5. - С. 12.
7. *Полозова, Т. Д.* Педагогика сотворчества / Т. Д. Полозова // Библиотека. - 1993. - № 10. - С. 15-19.
8. *Рубакин, Н. А.* Избранное: в 2 т. / Н. А. Рубакин. - М. : Книга, 1975.
9. *Рубинштейн, С. А.* Проблемы общей психологии / С.А.Рубинштейн. - М. : Педагогика, 1989. - 240 с.

3.3. Педагагічныя ўмовы развіцця чытацкай дзейнасці падлеткаў у бібліятэцы

Сярод разнастайных сацыяльных інстытутаў, якія садзейнічаюць развіццю асобы дзіцяці, бібліятэка выступае ў якасці важнай, але спецыфічнай структуры. Бібліятэка сёння не толькі месца акумуляцыі і распаўсюджвання літаратурных крыніц. Чытачы прыходзяць у бібліятэку, каб выбраць найбольш цікавыя для іх кнігі, наведаць тое ці іншае мерапрыемства. Менавіта ў мікраасяроддзі бібліятэкі ажыццяўляецца працэс вольнага міжасобаснага ўзаемадзеяння, якое незаарганізавана, нерэгламентавана вучэбнай дзейнасцю, пазбаўлена строгага кантролю, як, напрыклад, у школе.

Адной з галоўных задач абслугоўвання дзяцей і падлеткаў у дзіцячых бібліятэках з'яўляецца задача па прыцягненні падрастаючага пакалення да чытання лепшых твораў друку. Ю. П. Мясенцова лічыць, што ў сваім рэальным праяўленні бібліятэчны ўплыў на чытанне не нясе педагагічнай нагрукі, таму што наведванне бібліятэкі носіць эпізядычны характар, кантакты біб-

ліятэкара і чытача даволі рэдкія, бібліятэкары ў працэсе прафесійнай падрыхтоўкі не атрымліваюць дастаткова ведаў, каб весці педагагічную дзейнасць. Узаемадзеянне паміж бібліятэкарам і чытачом носіць суб'ект-суб'ектны характар. У бібліятэцы створаны інфармацыйны асяродак, а не педагагічны, як у школе, мяркую даследчыца [12, с. 83-85].

Магчыма, гэта сцвярджэнне ў некаторай ступені можна лічыць правамоцным у адносінах да юнацкіх бібліятэк, але не для дзіцячых, педагагічная сутнасць якіх падкрэсліваецца шматлікімі даследчыкамі: Л. У. Сцяпанавай [19], А. А. Дубовік [7], Н. Л. Голубевай [5].

Педагогікай пранізана ўся дзейнасць бібліятэкі. Дзіцячую бібліятэку наведваюць пастаянныя чытачы, якія ўдзельнічаюць у пасяджэннях клубаў, створаных пры бібліятэках, у падрыхтоўцы масавых мерапрыемстваў. У вучэбныя праграмы вышэйшых навучальных устаноў, якія рыхтуюць бібліятэчныя кадры, уключаны курс «Асновы педагогікі», педагагічныя веды ў далейшым папаўняюцца праз сістэму павышэння кваліфікацыі, самаадукацыі. Узаемадзеянне, тым больш суб'ект-суб'ектнае, заўсёды носіць педагагічны характар.

У дзіцячых бібліятэках супрацоўнікі рэальна абапіраюцца на педагагічныя прынцыпы. Бібліятэчнае абслугоўванне дзяцей і падлеткаў павінна развівацца ў рэчышчы гуманістычных ідэй у галіне адукацыі і выхавання. Канцэпцыя выхавання дзяцей і навучэнскай моладзі ў Рэспубліцы Беларусь (1999 г.) распрацавана на аснове новай гуманістычнай парадыхмы, якая прадугледжвае захаванне натуральнага характару і парадку сацыялізацыі індывіда. Стрыжнёвай ідэяй новай педагагічнай тэхналогіі выступае кіраванне ініцыятывай самога выхаванца ў працэсе педагагічнага ўзаемадзеяння. Такі падыход прадугледжвае падтрымку і стварэнне ўмоў для самарэалізацыі асобы, садзейнічае самавызначэнню асобы, стымуляванню здольнасці да паспяховай адаптацыі ў соцыуме.

Уся праблема разглядаецца ў кантэксце гуманістычнай педагогікі, якая абумоўлівае гуманістычную накіраванасць бібліятэчнага абслугоўвання.

Гуманістычная накіраванасць у выхаванні падрастаючага пакалення — з'ява не новая ў педагогіцы. Квінтэсэнцыяй назапашаных ведаў можна лічыць аўтарскую канцэпцыю гуманістычнага выхавання У. Т. Кабуша [8]. Працы беларускіх аўтараў

В. У. Мартынавай [11], А. В. Петушковой [16] прысвечаны пытаннем гуманістычнага напрамку ў педагогіцы.

У гуманістычным выхаванні дзіцяці ставіцца пытанне аб развіцці гуманнай асобы - зместу гуманістычнага выхавання. Чытанне літаратурных твораў найлепшым чынам адпавядае гэтай задачы. Бібліятэкар пры рэкамендацыі твораў друку ў індывідуальнай рабоце, пры падрыхтоўцы мерапрыемстваў на аснове літаратурных крыніц з найбольшым поспехам можа садзейнічаць развіццю асобы дзіцяці ў трох кірунках: асэнсаванне дзіцяцем самога сябе як маральнай асобы, фарміраванне ў дзіцяці маральных адносін да людзей, фарміраванне гармоніі ў адносінах дзіцяці і навакольнага свету.

Пры гуманістычным падыходзе пытанні аб разглядзе асобы дзіцяці як аб'екта бібліятэчнага абслугоўвання, аб кіраўніцтве чытаннем, аб суб'ект-аб'ектных адносінах падчас зносінаў з'яўляюцца не адпавядаючымі сучасным умовам.

Бібліятэкар, калі ён абслугоўвае дзяцей, выступае як спецыяліст, для якога на першы план паўстае вырашэнне педагагічных задач па выхаванні падростаючага пакалення. Рэалізацыя гэтай задачы магчыма пры наяўнасці ў свядомасці бібліятэкара псіхалага-педагагічных ведаў, якія складаюць важны кампанент прафесіянальнай кампетэнцыі бібліятэкара, а таксама наяўнасці ўяўлення цэласнага вобраза дзяцінства.

Даследчыкі адзначаюць, што ў наш час мэты і каштоўнасці гуманістычнай педагогікі з пласта педагагічнай тэорыі пераходзяць у пласт педагагічнай свядомасці і ўвасабляюцца на практыцы. Супрацоўнікам бібліятэк, якія абслугоўваюць чытачоў-дзяцей, важна імкнуцца да рэалізацыі асноўных палажэнняў гуманістычнага выхавання ў прадстаўленні бібліятэчных паслуг. Таксама надаваць асаблівую ўвагу праблеме выхавання гуманнасці ў сваіх чытачоў, дапамагаць ім спасцігаць сябе, іншых людзей, свет праз веды і каштоўнасці, закладзеныя ў дзіцячай літаратуры.

Аўтар канцэпцыі гуманістычнага выхавання У. Т. Кабуш называе такія яго сродкі, як дзейнасць, стасункі і адносіны [8]. У бібліятэчным асяродку сродкамі выхавання з'яўляюцца чытацкая дзейнасць, бібліятэчныя зносіны і адносіны паміж чытачамі і бібліятэкарам.

Значная частка сацыяльнага вопыту чалавека фарміруецца праз чытанне. Ю. П. Мяленцьева справядліва сцвярджае, што

чытанне з'яўляецца адзінай інтэлектуальнай тэхналогіяй засваення накопленых чалавецтвам ведаў у самым шырокім сэнсе гэтага паняцця [12, с. 10].

Трэба адразу адзначыць, што тэрміны «чытанне» і «чытацкая дзейнасць» у большасці выпадкаў выкарыстоўваюцца як сінонімы і з'яўляюцца ўзаемазамяняльнымі.

І. А. Нуньес Паула вызначыла чытанне як дзейнасць людзей, у ходзе якой у асноўным адбываецца засваенне імі грамадска-гістарычнага вопыту, замацаванага ў друкаваных тэкстах [15, с. 9].

Адпаведна «Новейшему философскому словарю» чытанне - спецыфічная форма моўных зносін людзей праз друкаванія і рукапісныя тэксты, адна з форм апасродкаванай камунікацыі [9, с. 807]. Такой жа пазіцыі ў азначэнні чытання як камунікацыі прытрымліваецца даследчык М. Г. Ханін [20, с. 9].

У аснове азначэнняў В. А. Барадзіной і Ю. М. Дрэшэр - разуменне дзейнасці як спецыфічнага для чалавека спосабу адносінаў да знешняга свету, якое заключаецца ў пераўтварэнні і падпарадкаванні яго мэтам чалавека. Першапрычынай дзейнасці як віду чалавечай актыўнасці з'яўляецца патрэбнасць [2, с. 8]. Ю. М. Дрэшэр выкарыстоўвае непасрэдна тэрмін «чытацкая дзейнасць» і дае яму азначэнне - гэта мэтазгодны і актыўны спосаб адносін да знешняга свету, спосаб быцця асобы, які заключаецца ў засваенні, пераўтварэнні, выкарыстанні матэрыяльнага і духоўнага вопыту чалавецтва, зафіксаванага ў знакавай форме [6, с. 12].

В. А. Барадзіна разглядае чытанне як від камунікатыўна-познавальнай дзейнасці, сутнасць якой выражаецца ў актыўным, мэтанакіраваным пераўтварэнні і падпарадкаванні зместу тэксту розным патрэбнасцям сацыяльнага суб'екта [2, с. 8].

Такім чынам, агульнае ў гэтых азначэннях тое, што:

- чытанне разглядаецца як камунікатыўны акт;
- праз чытанне перадаецца матэрыяльны і культурны (сацыяльны) вопыт;
- сацыяльны вопыт зафіксаваны ў знакавай форме і перадаецца праз тэксты.

Можна падвесці вынік, што праз чытанне як камунікатыўны акт сацыяльны вопыт трансліруецца ў часе (з пакалення ў пакаленне) і ў прасторы (сацыяльны вопыт людзей, якія належаць да іншых культур).

У чытачазнаўстве выкарыстоўваецца падыход разгляду чытацкай дзейнасці па фазах ці этапах. У асноўным выдзяляюць тры фазы:

- матывацыйна-патрэбнасная фаза (тое, што папярэднічае чытанню і пабуджае да яго);
- працэсуальна-выніковая фаза (сам працэс чытання, звязаны з успрыманням, разуменнем і засваеннем прачытанага);
- вынікова-ацэначная (тое, што ідзе за чытаннем: вынік і яго ацэнка).

Гэтыя ж фазы можна разглядаць праз паняцці «гатоўнасць - актыўнасць - выніковасць» у псіхалагічным кантэксце [6; 3].

Чытанне вывучаецца вучонымі розных навук: сацыялогіі, псіхалогіі, філалогіі, літаратуразнаўства, педагогікі, бібліятэказнаўства і інш.

Ю. М. Дрэшэр лічыць, што ў структуру тэорыі чытання ўваходзяць:

- агульная тэорыя чытання, якая сінтэзуе дасягненні ў вывучэнні чытання іншых навук;
- сацыялогія чытання, якая вывучае распаўсюджванне кніг і чытання, іх месца ў сістэме сучасных камунікатыўных сродкаў і г. д.;
- псіхалогія чытання;
- педагогіка чытання, задачай якой з'яўляецца выяўленне і абгрунтаванне прынцыпаў і крытэрыяў фарміравання кола чытання розных сацыяльна-дэмаграфічных груп, эфектыўнай сістэмы метадаў прапаганды кніг і кіраўніцтва чытаннем [6, с. 20-21].

Сацыялагічнымі праблемамі чытання займаліся Н. Я. Дабрыніна, І. М. Красаўцава і інш.

В. А. Барадзіна даследуе пытанні псіхалогіі чытання. Яна лічыць, што чытацкі лёс - лёс развіцця асобы ў пэўным соцыуме; разглядае эвалюцыю поглядаў на чытанне, чытацкую дзейнасць, прадстаўляе акмеалагічную канцэпцыю чытання, важнае месца ў якой займае ідэя чытацкай сацыялізацыі.

Праблемы педагогікі чытання распрацоўвалі І. І. Ціхамірава, В. А. Лявідаў і інш. У прыватнасці, В. А. Лявідаў прапанаваў методыку выкарыстання мастацкай літаратуры як спосабу маральнага выхавання падрастаючага пакалення. Ён падкрэсліваў, што бібліятэкі павінны стаць храмамі духоўнага адраджэння, якія ўносяць вялікі ўклад у падтрымку статусу чытання, якасці чытання і ўспрыняцця літаратуры [10, с. 111].

Педагогічны працэс ажыццяўляецца па абагульненай логіцы, якая адаптуецца да канкрэтных умоў. Вось асноўныя палажэнні:

- трэба ўлічваць патрэбнасныя інтарэсы дзяцей, іх полаўз-роставы і індывідуальна-псіхічныя асаблівасці, у адпаведнасці з якімі фармулюецца тэма;

- у адпаведнасці з тэмай з выдатных, перш за ўсё класічных твораў выбіраюцца некалькі сітуацый (сюжэтаў), якія маюць агульначалавечую мастацка-эстэтычную і маральную каштоўнасць;

- з адабраных сюжэтаў на пэўную тэму ствараецца цэласная мастацкая кампазіцыя, якая эмацыянальна закранае дзяцей, абуджае іх патрэбнасці, прымушае суперажываць, дзякуючы якой дзеці могуць зведаць, напрыклад, моц любові, трагічнасць смерці, адзіноты і інш.;

- кампазіцыя прадугледжвае выкарыстанне пры неабходнасці тэхнічных сродкаў - аудыя, відэа і інш.;

- дзецям прапаноўваецца выразіць адносіны да ўбачанага, пачутага, а таксама прывесці свае прыклады з мастацтва і жыцця;

- дзеці супастаўляюць адабраныя сітуацыі (сюжэты) і адказваюць на пытанні;

- дзецям прапаноўваецца ў думках здзейсніць які-небудзь свой учынак у некалькіх аналагічных жыццёва-рэальных сітуацыях і патлумачыць матывы сваіх дзеянняў [10, с. 110-111].

Такім чынам, па гэтай схеме можна распрацоўваць комплекс мерапрыемстваў, мэта якіх - прыцягненне падлеткаў да чытання твораў друку, якія дапамогуць ім ісці па ступенях сацыялізацыі.

Даследчыкі гавораць аб вялікай ролі бібліятэкі ў чытацкім развіцці асобы, якая абумоўлена наяўнасцю фондаў і спецыялістаў для кіраўніцтва чытаннем. Задачай бібліятэкі найперш з'яўляецца прасоўванне саміх кніг (аўтараў, тэм і г. д.). Зараз адбываецца асэнсаванне другой задачы - прасоўванне самога працэсу чытання, фарміраванне ў чытача пазітыўных адносін да гэтага віду дзейнасці.

Галоўным кірункам у рабоце бібліятэкі па выхаванні і развіцці падлеткаў з'яўляецца чытацкая сацыялізацыя. Яна разглядаецца намі ў русле канцэпцыі акмеалогіі чытання, паводле якой вызначаецца як працэс і вынік засваення, узнаўлення і ак-

туалізацыі чытацкага вопыту, назапашанага чалавецтвам [3]. Таксама ўжываецца паняцце «літаратурная сацыялізацыя» - разумеецца развіццё навыкаў чытання, выхаванне чытацкага густу, папулярызацыя мастацкай літаратуры [18, с. 52]. Гэта крыху спрошчаны падыход, В. А. Барадзіна разглядае праблему значна шырэй.

Блізкім па сэнсе тэрміну «чытацкая сацыялізацыя» В. А. Барадзіна называе паняцце «чытацкае развіццё», якое характарызуецца колькасна-якаснымі змяненнямі ў асобе чытача, што адбываюцца ў яго свядомасці, дзейнасці, зносінах [3]. Калі разглядаць чытацкае развіццё асобы ў антагенезе, то падлеткі знаходзяцца на фарміруючым этапе. На гэтым этапе чытацкай сацыялізацыі прадугледжваецца фарміраванне культуры чытання, развіццё творчага чытання.

Найважнейшым сродкам выхавання і сацыялізацыі падлеткаў у бібліятэцы выступаюць зносіны, падчас якіх усталёўваюцца эмацыянальна-асобасныя адносіны паміж удзельнікамі.

Шэраг бібліятэказнаўцаў (А. Ю. Рабушава і інш.) акцэнтуюць увагу на значэнні бібліятэкі як камунікатыўнага цэнтра. А. Ю. Рабушава лічыць, што асноўнай, сувязной, сярод іншых функцый (сацыялізуючай, адукацыйнай і функцыі самавыхавання) з'яўляецца функцыя камунікатыўных зносін [17, с. 28].

Міжасобасныя зносіны ва ўмовах бібліятэкі ўзнікаюць паміж падлеткамі і бібліятэкарам, а таксама паміж падлеткамі і іншымі чытачамі - дарослымі і равеснікамі. Сацыялізацыя падлеткаў адбываецца ў працэсе іх зносін з бібліятэкарам, для якога важна прытрымлівацца педагагічнай устаноўкі на ўзаемадзеянне з падлеткамі.

Міжасобасныя зносіны адбываюцца ў дзвюх формах: дыялагічнай і маналагічнай. Дыялагічная форма павінна пераважаць у зносінах паміж бібліятэкарам і падлеткамі ў індывідуальных формах бібліятэчнага абслугоўвання, і перш за ўсё ў гутарках, рэкамендацыйных, установачных, і гутарках аб прачытаным. Дыялагічная форма незаменная ў зносінах падлеткаў з іншымі чытачамі падчас правядзення бібліятэчных мерапрыемстваў: абмеркаванняў кніг, чытацкіх канферэнцый, дыскусій і інш. Гэты тып зносін аптымальны з пункту гледжання арганізацыі камунікацыі і валодання максімальна развіваючым, выхаваў-

чым, творчым патэнцыялам. У аснове дыялогавых форм зносін ляжаць такія псіхалага-педагагічныя прынцыпы, як:

- фарміраванне і развіццё інтарэсаў падлетка, якія не супрацьпастаўлены агульначалавечым гуманістычным каштоўнасцям;

- стварэнне атмасферы, якая б у найбольшай ступені спрыяла таму, каб юны чытач мог максімальна праявіць сваю індывідуальнасць;

- павага да асобы дзіцяці, прызнанне яго чалавечых правоў, свабоды выбару чытання [1].

Імкненне бібліятэкара да дыялогавага тыпу зносін з'яўляецца адным са шляхоў павышэння эфектыўнасці бібліятэчных стасункаў і бібліятэчнай дзейнасці ўвогуле.

Разам з тым некаторыя даследчыкі падкрэсліваюць сацыялізуючую ролю маналагічнай формы міжасобасных зносін, мэта і вынік якіх - самавыражэнне асобы. Гэта важны аспект сацыялізацыі, які абумоўлівае ўмацаванне навыкаў выражаць свае думкі, асэнсоўваць асобасныя праблемы і адносіны да іх самога індывіда [14, с. 9-10]. Гэта вельмі важна ў падлеткавым узросце, калі найбольш інтэнсіўна адбываецца фарміраванне асобы чалавека.

Педагагічная і сацыялізуючая сутнасць бібліятэчнага абслугоўвання праяўляецца ў зносінах бібліятэкара з чытачамі-падлеткамі падчас іх запісу ў бібліятэку, пры кансультацыях па розных пытаннях, а таксама у трох фазах чытання: матывацыйна-патрэбнаснай, працэсуальна-выніковай, вынікова-ацэначнай. Міжасобасныя зносіны ў кожнай фазе чытання маюць свае асаблівасці і тую ці іншую меру інтэнсіўнасці, а таксама абумоўліваюць выбар форм і метадаў бібліятэчнага абслугоўвання, у межах якіх ажыццяўляюцца зносіны з чытачамі.

Уяўленне аб чытацкіх інтарэсах падлеткаў з'яўляецца самай першай умовай для эфектыўнай работы бібліятэкара. Бібліятэкар павінен ведаць агульныя заканамернасці чытацкіх пераваг падлеткаў і імкнуцца вывучыць чытацкія інтарэсы кожнага падлетка паасобку, наколькі гэта магчыма.

У першай, матывацыйна-патрэбнаснай, фазе чытання бібліятэкар аказвае ўплыў на выбар падлеткамі той ці іншай кнігі. Зносіны з бібліятэкарам дазваляюць выявіць сфарміраванасць чытацкага інтарэсу, аблегчыць самастойны выбар кнігі.

Галоўнай формай індывідуальнай бібліятэчнай работы, у якой у поўнай меры рэалізуецца сацыялізуючы патэнцыял міжасобасных зносін, з'яўляецца рэкамендацыйная гутарка. Яна прадугледжвае шмат метадаў, якія дапамагаюць звярнуць увагу чытача на твор, зацікавіць ім.

Валоданне бібліятэкарам метадам «пераключэння», ці «тэорыяй мастоў», сведчыць аб яго высокім прафесіяналізме. Гэты метада прадугледжвае актыўны ўплыў на выбар літаратуры, замену кнігі пэўнага аўтара, жанру і віду на іншую, з пункту гледжання бібліятэкара, больш карысную. Але «пераключэнне» мае права на існаванне не як замена аднаго жанру ці тэмы іншым, а толькі як пашырэнне тэматыкі чытання і ўяўлення чытача аб розных відах і жанрах літаратуры. Эфектыўным гэты метада можа стаць у тым выпадку, калі бібліятэкар улічвае спецыфіку ўспрымання тэксту канкрэтным чытачом. Карыстацца ім трэба вельмі асцярожна, бо актыўнае ўмяшальніцтва выклікае непрыязь чытача.

Распаўсюджаным з'яўляецца метада ідэнтыфікацыі, гэта значыць рэкамендацыі, праз атаясамліванне чытача з героямі літаратурных твораў па ўзросце, інтарэсах і г. д. Метада персаніфікацыі прадугледжвае спасылку на аўтарытэт пэўнай асобы і яе чытацкі вопыт. Для рэкамендацыйных гутарак выкарыстоўваюцца водгукі сучаснікаў, рэцэнзіі, уступныя артыкулы.

Існуе шмат іншых прыёмаў рэкамендацыі кніг, так званы «эфект звароту бібліятэкара за дапамогай да чытача», «эфект спрэчнай кнігі», «эфект забароны» і шмат іншых. Бібліятэкар мае магчымасць уплываць на працэсуальна-выніковую фазу чытання падлетка праз установачную гутарку. У ходзе гэтай гутаркі бібліятэкар прапаноўвае чытачу аднесці кнігу да пэўнага жанру, звярнуць увагу на тое, наколькі поўна ці выбарачна раскрыта тая ці іншая тэма ў творы і г. д. Установачная гутарка патрэбна, калі неабходна змяніць матыў чытання, папярэдзіць, што кніга не пра тое, аб чым дзіця жадае прачытаць. Устаноўка павінна быць абавязкова спрыяльнай для кнігі.

У вынікова-ацэначнай фазе чытання падлеткі маюць патрэбнасць у абмеркаванні прачытанага, ім цікава ведаць уражанне аб кнізе іншых чытачоў, бібліятэкара. Гутарка аб прачытаным як метада бібліятэчнага абслугоўвання разглядаецца як адзіны дынамічны бібліятэчна-педагагічны працэс. Яе нельга праводзіць паспехам. У ходзе такой гутаркі бібліятэкар атрымлівае

звесткі, на аснове якіх будуюцца далейшая работа па задавальненні існуючых патрэбнасцей і фарміраванні новых запытаў чытачоў.

Міжасобасныя зносіны бібліятэкара з падлеткамі могуць актывізаваць творчасць дзяцей, садзейнічаць развіццю ўспрымання тэксту праз прапанову напісаць водгук на твор ці праілюстраваць яго. Такая прапанова можа вывесці гутарку аб творы на новы ўзровень.

Сацыялізуючы ўплыў бібліятэчнага абслугоўвання праяўляецца таксама пры франтальных (масавых і групавых) формах абслугоўвання. Мерапрыемствы, у якіх падлетак - пасіўны аб'ект уздзеяння бібліятэкара, малаэфектыўныя. Больш плённым можа быць непасрэдны ўдзел чытачоў у распрацоўцы і правядзенні мерапрыемстваў. Арганізацыя ў бібліятэцы мерапрыемстваў, якія разлічаны на творчасць саміх дзяцей, спрыяе іх эмацыянальнаму развіццю, абуджае вобразнае мысленне. Формы такіх мерапрыемстваў могуць быць самымі разнастайнымі. Асабліва паспяховымі аказваюцца групавыя формы бібліятэчнай работы з невялікай колькасцю ўдзельнікаў: дыялогі-дыспуты, вечары-дыялогі, вечары пытанняў і адказаў, чытацкія канферэнцыі, абмеркаванні кніг, дыскусіі і г. д.

Гуманістычнай педагогікай рэкамендуецца прымяняць такія формы і метады, як дыскусія, драматызацыя, з дапамогай якіх можна ліквідаваць недахоп інфармацыі падлетка аб самім сабе, неразуменне асобных праблем, недаацэнку ўласных магчымасцей, інтэлектуальнага, эмацыянальнага, валявога патэнцыялу. У ходзе дыскусіі адбываецца выпрацоўка ўласнага меркавання падлеткаў па пастаўленых пытаннях, таксама падлеткі вучацца чуць і разумець выказванні людзей, якія на конт дадзеных сітуацый маюць іншыя думкі [16].

Уключэнне падлеткаў у сацыум, выкананне пэўных сацыяльных роляў адбываецца пры падрыхтоўцы масавых мерапрыемстваў, сярод якіх на сённяшні дзень з'явіўся шэраг інавацыйных форм: трыбуны грамадскай думкі, канферэнцыі чытачоў і гледачоў, вечарыны і інш.

У педагогіцы ёсць вопыт арганізацыі «дыдактычнага тэатра», які добра ўспрымаецца дзецьмі. Творчая група працуе з творамі серыі «Жизнь замечательных людей», адбірае факты да драматызацыі, распрацоўвае сцэнарый. Падрыхтоўка і пастаноўка, у якой падлеткі выступаюць у якасці актёраў, дэка-

ратараў, касцюмераў, рэалізуе патрэбнасці дзяцей у творчым самавыяўленні, самасцвярджэнні - асноўныя задачы сацыялізацыі [4].

Сацыялізуючае значэнне клубаў і аматарскіх аб'яднанняў пры дзіцячых бібліятэках цяжка пераацаніць. Па характары дзейнасці клубы ўмоўна можна падзяліць на творчыя, пазнавальна-пошукавыя, інфармацыйныя. Клубы найбольш эфектыўна працуюць там, дзе пасяджэнні, сустрэчы рыхтуюць самі чытачы. Такая работа спрыяе фарміраванню пастаянна дзеючага актыву. Арыентацыя на актыўную даўгачасную работу, якая аб'ядноўвае групу чытачоў з аднолькавымі інтарэсамі, уключае лепш разавыя, хоць і высокапрафесійныя, мерапрыемствы.

Апасродкаваныя формы бібліятэчнага абслугоўвання таксама ўтрымліваюць у сабе сацыялізуючы патэнцыял.

Такім чынам, бібліятэка з'яўляецца сацыяльным інстытутам, у якім важным сродкам развіцця асобы выступае чытацкая дзейнасць, каторую бібліятэкары намагаюцца актывізаваць і развіваць і гэтым самым спрыяюць чытацкай сацыялізацыі моладзі. Другім важным сродкам з'яўляюцца эмацыянальна-асобасныя, даверлівыя адносіны, што ўсталёўваюцца падчас бібліятэчных зносін паміж чытачамі і бібліятэкарам, чытачоў паміж сабой. Менавіта стасункі маюць першаступеннае значэнне як сродак выхавання і сацыялізацыі падлеткаў.

Праз зносіны засвойваюцца маральныя і сацыяльныя нормы паводзін, агульначалавечыя духоўныя каштоўнасці, адбываецца прывядзенне ведаў у пэўную сістэму, самасцвярджэнне і самарэалізацыя асобы.

У бібліятэчным асяроддзі зносінам надаецца надзвычайнае значэнне, бо бібліятэчнае абслугоўванне цалкам прасякнута зносінамі паміж чытачамі і бібліятэкарам. Гэтыя зносіны будуруюцца на ідэях гуманістычнага выхавання, на прынцыпах дыялагічных, раўнапраўных суб'ект-суб'ектных адносін, ажыццяўляюцца ў індывідуальных формах абслугоўвання, пры правядзенні масавых мерапрыемстваў. У бібліятэчных зносінах дзіця пазнае назапашаны людзьмі вопыт, вучыцца яму і гэтакім чынам фарміруецца як асоба, а бібліятэка рэалізуе сваю педагагічную і сацыялізуючую сутнасць.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Беларуская літаратура і падлетак: тэарэтыка-метадычны аспект* / Нац. б-ка Беларусі ; склад. В. А. Рыхлова ; рэд. Н. М. Касілава. - Мінск, 2002. - 44, [1] с.
2. *Бородинa, В. А. Читательская деятельность: теоретический аспект* / В. А. Бородинa // Психология чтения и проблемы типологии читателей : сб. науч. тр. - Л., 1989. - Сб. 90. - С. 6-27.
3. *Бородинa, В. А. Теория и технология читательского развития в отечественном библиотековедении: в 2 ч. 4. 1. Научные и методологические основы* / В. А. Бородинa. - М. : Шк. библиотека, 2006. - 336 с. - (Профессиональная б-ка шк. библиотекаря. Сер. 1 ; вып. 10-11).
4. *Гавриловец, К. В. Оценка и взаимооценивание как метод воспитания гуманности* / К. В. Гавриловец // Проблемы выхавання. - 1997. - Вып. 6. - С. 54-60.
5. *Голубева, Н. Л. Детская библиотека: современные проблемы развития* / Н. Л. Голубева. - М. : Литера, 2009. - 143, [1] с. - (Современная библиотека ; вып. 42).
6. *Дрешер, Ю. Н. Библиотерапия: учеб. пособие* / Ю. Н. Дрешер ; науч. ред. Т. И. Ключенко. - М. : Шк. библиотека, 2003. - 224 с.
7. *Дубовик, А. А. Влияние библиотеки на развитие личности ребенка* / А. А. Дубовик // Современная библиотека: концепция развития : тезисы докл. междунар. науч.-практ. конф. (11-14 мая 1999 г.) / Гос. ком. по науке и технологиям Респ. Беларусь ; Белорус, библиотеч. ассоц. - Минск, 1999. - С. 113-114.
8. *Кабуш, В. Т. Гуманистическое воспитание: концепция* / В. Т. Кабуш ; Минобразования Респ. Беларусь ; Акад. последиплом. образования. - М., 1998. - 97 с.
9. *Красавцева, И. Н. Чтение* / И. Н. Красавцева, В. Л. Абушенко // Новейший философский словарь / сост. А. А. Грицанов. - Минск, 1999. - С. 807-809.
10. *Левидов, В. А. Художественная классика как средство духовного возрождения* / В. А. Левидов. - СПб. : Петрополис, 1996. - 184 с.
11. *Мартынова, В. В. Гармония любви - к себе, другим людям и миру* / В. В. Мартынова // Проблемы выхавання. - 1997. - Вып. 6. - С. 43-49.
12. *Мелентьева, Ю. П. Библиотека и юношество: поиски взаимопонимания: библиотечное обслуживание как процесс социализации личности* / Ю. П. Мелентьева. - М. : Ин-т психологии РАН, 1999. - 160 с.
13. *Мелентьева, Ю. П. Феномен чтения: поиски сущности* / Ю. П. Мелентьева // Чтение как стратегия жизни : материалы междунар. науч.-практ. конф., Москва, 14 декабря 2006 г. / ред. Б. В. Ленский. - М. : Наука, 2006. - С. 7-13.
14. *Михайлова, Л. Н. Социализация как социокультурная проблема* / Л. Н. Михайлова // Обсерватория культуры. - 2006. - № 2. - С. 4-11.

15. Нуньес Паула, И. А. О некоторых организационных и технических аспектах развития чтения / И. А. Нуньес Паула // Библиотекосведение и библиография за рубежом : сб. - М. : Книга, 1985. - Вып. 104. - С. 9-14.

16. Петушкова, Е. В. Целевая направленность и ценностные ориентиры гуманистического воспитания / Е. В. Петушкова // Проблемы выхавання. - 1997. - Вып. 6. - С. 10-18.

17. Рябушева, Е. Ю. Коммуникативное общение как одна из ведущих функций в деятельности юношеских библиотек в процессе социализации личности / Е. Ю. Рябушева // Молодежь и книга : тезисы докл. и общ. науч.-практ. конф. (30 окт. 1996 г.). - Улан-Удэ, 1996. - С. 25-27.

18. Сергеева, Е. М. Литературная социализация молодежи в деятельности юношеской библиотеки / Е. М. Сергеева // Юношеские библиотеки России. - 2004. - Вып.1 (28). - С. 49-54.

19. Степанова, Л. В. Чтение детей как ценность современной культуры / Л. В. Степанова // Детское чтение. Феномен и традиции в конце 20 века: материалы междунар. конф., Санкт-Петербург, 12-14 мая 1999 г. Ч. 1. [Доклады, сообщения] / сост. В. В. Головин, Л. В. Степанова. - СПб.: [Б.и.], 1999. - С. 137-145.

20. Ханин, М. Г. Социальные функции печати и личностные функции чтения / М. Г. Ханин // Социология и психология чтения. - М., 1979. - Т. 15. - С. 58-73.

3.4. Экалагічнае выхаванне падлеткаў-чытачоў як педагагічная праблема

Тэрмін «экалагічнае выхаванне» з'явіўся ў педагагічнай навуцы адносна нядаўна, але праблема ўзаемадзеяння чалавека і навакольнага асяроддзя, прыроды з розных пунктаў гледжання разглядалася на працягу ўсёй гісторыі педагагічнай думкі.

Ідэі сцвярджэння непарыўнай сувязі духоўнага жыцця чалавека з прыродай прысвечаны працы вядомых вучоных Я. А. Каменскага, А. Гумбальдта, Ж.-Ж. Русо, І. Г. Песталоцці. Супраць бяздумных адносін да прыроды, яе фармальнага вывучэння, вузкага практыцызму выступалі рускія асветнікі В. Р. Бялінскі, А. І. Герцан, М. А. Дабралубаў, Д. І. Пісараў.

Найбольш значныя тэарэтыка-метадычныя распрацоўкі ў галіне экалагічнага выхавання і адукацыі з ухілам на псіхалага-педагагічны аспект належаць расійскім вучоным; у прыватнасці, заслугоўваюць увагі тэарэтычныя канцэпцыі Л. С. Глушковай, А. Н. Захлебнага, І. Д. Зверава, Д. М. Каўтарадзэ, І. А. Ка-